

Agenda
Stad

in samenwerking met

gezonde jeugd
gezonde toekomst

Op weg naar een gezond, eerlijk en duurzaam voedselsysteem.

Een praktische handreiking voor gemeenten

Op weg naar een gezond, eerlijk en duurzaam voedselsysteem

Wist je dat de helft van de Nederlanders overgewicht heeft? Als we niets doen, stijgt dit naar verwachting tot 62% in 2040. Zorgwekkend – want overgewicht vergroot de kans op aandoeningen zoals diabetes en hart- en vaatziekten. Dat leidt niet alleen tot persoonlijk leed, maar ook tot enorme maatschappelijke kosten: naar schatting **€79 miljard** per jaar. Daarnaast is er een diepe kloof in gezondheidskansen. Mensen met een hoge sociaaleconomische positie leven gemiddeld **18 jaar langer** in goede ervaren gezondheid dan mensen met een lage sociaaleconomische positie.

Maar het probleem stopt niet bij gezondheid. Ons voedselsysteem heeft ook ingrijpende gevolgen voor het klimaat en de biodiversiteit. Wereldwijd is de voedselproductie verantwoordelijk voor 26% van de CO₂-uitstoot, waarvan 80% afkomstig is van de veeteelt. Bovendien gebruikt de voedselproductie 70% van al het zoetwater op aarde. In Nederland verspillen we jaarlijks gemiddeld 33,4 kilo voedsel per persoon. En voordat een maaltijd op je bord ligt, heeft die gemiddeld 35.000 kilometer afgelegd.

Het is hoog tijd voor een gesprek over goed eten.

We leven in een tijd van contrasten: schaarste én overvloed, onzekerheid én verandering. Juist nu kan gezond, duurzaam en betaalbaar voedsel een leidend principe zijn in de noodzakelijke transitie. Dat vraagt om moed – moed om te kiezen voor andere waarden dan de afgelopen decennia. Kiezen voor voedsel betekent kiezen voor gezondheid boven winst, voor lange termijn boven korte termijn, en voor het welzijn van mens, dier en planeet – nu én in de toekomst.

Gemeenten hebben een sleutelrol in het omkeren van deze ontwikkeling. Dat vraagt om een brede blik. Werken aan gezond en duurzaam voedselbeleid betekent dat je over de grenzen van afdelingen en begrotingsposten heen moet kijken. Het vereist integrale samenwerking tussen verschillende beleidsdomeinen.

Deze handreiking biedt:

- ➔ Inzicht in hoe voedselbeleid bijdraagt aan meerdere maatschappelijke doelen (en daarmee aan verschillende beleidsdomeinen).
- ➔ Handvatten om zelf aan de slag te gaan met voedsel(beleid).
- ➔ Feiten en cijfers over gezond, betaalbaar en duurzaam eten.

Gebruik dit document om samen met collega's, beleidsmakers en bestuurders in gesprek te gaan over voedselbeleid en zet samen de eerste stappen naar een gezonde, eerlijke en duurzame toekomst.

De meerwaarde van voedselbeleid

Voedsel is veel meer dan een dagelijkse behoefte. Het beïnvloedt onze gezondheid, hoe we samenleven, het klimaat en speelt een belangrijke rol in onze economie en leefomgeving. Steeds meer gemeenten ontdekken de meerwaarde van een integraal voedselbeleid. Door bewust in te zetten op gezond, eerlijk en duurzaam eten, dragen zij bij aan vitale inwoners en sterke buurten. Lees hoe voedselbeleid op verschillende terreinen impact maakt.

Voedselbeleid draagt bij aan een gezonde en rechtvaardige samenleving

Goed eten draagt bij aan een gezond leven. Een gezonde levensstijl houdt ons fit en vitaal en verkleint het risico op diverse ziektes. Niet iedereen heeft echter gelijke kansen op een gezond leven: sociaaleconomische omstandigheden, opleidingsniveau en leefomgeving beïnvloeden sterk wat mensen eten en hoe gezond ze leven.

Gemeenten kunnen inwoners helpen om de gezonde keuze de makkelijke keuze te maken. Bijvoorbeeld via het voedselaanbod op scholen, in buurthuizen, sportclubs en in kwetsbare wijken. Dat geldt ook voor kinderen en jongeren. Schooltuinen, natuur-, voedsel- en milieueducatie helpen hen gezonde eetgewoonten en voedselvaardigheden te ontwikkelen.

Voedselbeleid versterkt de gemeenschap

Ongeveer de helft van de volwassen Nederlanders voelt zich eenzaam. Tegelijkertijd zijn er veel groepen in de samenleving die elkaar niet of nauwelijks ontmoeten. Wijktafels en sociale voedselinitiatieven bieden een laagdrempelige manier om contact te leggen en elkaar te leren kennen. Samen eten betekent meer dan een volle maag; het versterkt sociale banden en maakt verschillen bespreekbaar.

Voedsel brengt mensen samen – het overstijgt taal en achtergrond, en verbindt culturen via smaken, rituelen en tradities.

Voedselbeleid draagt bij aan biodiversiteit, een vitaal landschap en een beter klimaat

Het verbouwen, verwerken, vervoeren, koelen en verwarmen van eten heeft grote impact op het klimaat, biodiversiteit, land- en waterverbruik. Het eten van meer plantaardige eiwitten en minder dierlijke eiwitten vermindert deze schadelijke impact.

Alle vormen van stadslandbouw, klein of groot, dragen bij aan vergroening van de leefomgeving. Ze bieden voedsel voor mens en dier. Ook door voedselverspilling tegen te gaan en lokaal, duurzaam voedsel te bevorderen, kunnen grote stappen worden gezet.

Bij een goed gesprek over voedsel horen heldere cijfers. Die vind je op pagina 8.

Voedselbeleid draagt bij aan een diverse, lokale economie

Het produceren en verkopen van een gevarieerd assortiment van gezond en duurzaam eten kan een stimulans geven aan de lokale economie. Duurzame ondernemers, initiatiefnemers en stadmakers kunnen daarbij helpen. Net als bijvoorbeeld chefkoks en horeca-opleidingen die op hun eigen wijze invulling kunnen geven aan de culinaire, plantaardige producten. Het creëren van faciliteiten voor regionale verwerking (denk bijvoorbeeld aan molens, mouterijen, brouwers en bakkers) zorgt ervoor dat meer mensen lokale producten afnemen.

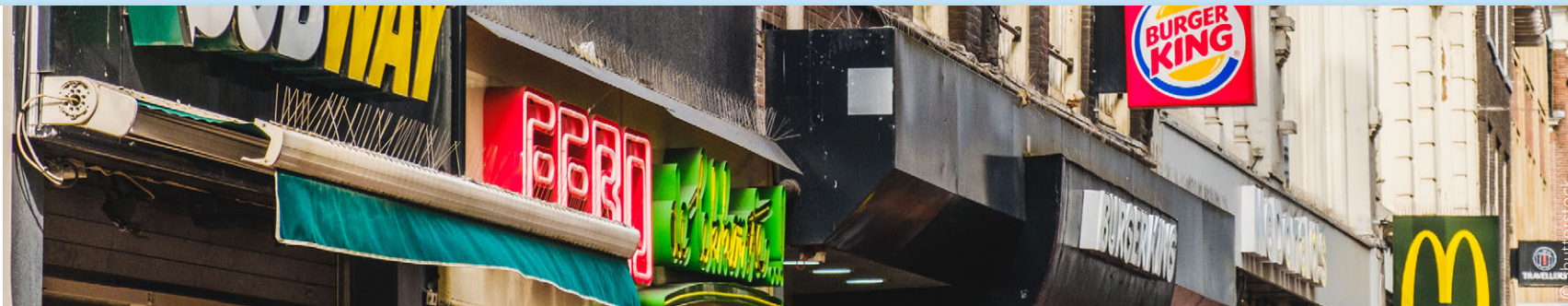
Voedselbeleid draagt bij aan een aantrekkelijke woonomgeving

Voedselbeleid kan ook bijdragen aan levendige, duurzame en groene wijken. Door bij nieuwe gebiedsontwikkelingen ruimte te creëren voor moestuinen, voedselbossen en fruitbomen, ontstaan plekken die ontmoeting, beweging en samenwerking bevorderen. Tegelijkertijd vergroten deze initiatieven het bewustzijn over gezond en duurzaam eten.

Voedselbeleid draagt bij aan een veerkrachtige arbeidsmarkt

Investeren in gezonde voeding bevordert arbeidsparticipatie; doordat het ziekteverzuim vermindert, neemt de productiviteit toe en stijgt de inzetbaarheid van werknemers. Gezonde voeding verkleint het risico op chronische aandoeningen zoals diabetes en hart- en vaatziekten, die vaak leiden tot langdurige uitval. Werknemers die gezond eten, zijn fitter, scherper en ervaren meer werkplezier. Dat geldt voor betaald werk, maar natuurlijk ook voor mantelzorg en vrijwilligerswerk.

Gemeenten, ga aan de slag!

Veel gemeenten hebben gezonde en duurzame ambities. Logisch, want ze hebben op basis van (inter)nationale wet- en regelgeving een zorgplicht om burgers een veilige en gezonde omgeving te bieden. Om gemeenten te helpen, zetten de City Deal steden een aantal concrete acties op een rij.

Formuleer een overkoepelende voedselstrategie of -visie

- Onderzoek de opgaven binnen de gemeentelijke beleidsvelden, zoals bijv. gezondheid, onderwijs en duurzaamheid en hoe voedselinitiatieven hierin kunnen bijdragen. Zorg ervoor dat alle betrokken collega's gedeelde verantwoordelijkheid en eigenaarschap voelen.
- Inventariseer de voedselinitiatieven in de stad of regio en stel op basis hier van de voedselidentiteit vast: wat typeert jouw stad of regio? Welke kwaliteiten zijn er?
- Vraag input voor de voedselstrategie bij instellingen, ondernemers en bewoners. Laat ook een [lokale voedselraad](#) meedenken.
- Formuleer je ambities in een lokale voedselstrategie en koppel daaraan een uitvoeringsagenda, zoals de [Groningse Routekaart en Uitvoeringsagenda voedsel- en eiwittransitie](#), de [Haagse Voedselstrategie](#), en de [Wageningse Voedselagenda](#).
- Zet een monitoringsprogramma op voor je voedselstrategie of -visie.
- Onderzoek hoe de provincie inzet op een gezond, eerlijk en duurzaam voedselsysteem, zoals de provincie [Zuid-Holland](#) en [Utrecht](#), en hoe je dit kan integreren in je voedselstrategie of -visie.

Werk aan een gezonde voedselomgeving

- Monitor het voedselaanbod in een aantal straten of wijken door een [Heatmap Voedseldruk](#) te maken.
- Ga in gesprek met horecaondernemers over het gezonder maken van hun menukaart (zoals bijvoorbeeld in [Ede](#) en [Rotterdam](#)). Hierbij kun je ook de input van de jeugd zelf ophalen (zie [kindermenu 2.0](#)).
- Weer reclames van ongezond eten, drinken of vlees in de openbare ruimte. Dat kan bijvoorbeeld via de APV of via de contracten die gemeenten afsluiten met exploitanten. Maak daarbij gebruik van de [kenniskaart reclame weren](#).
- Stel via vergunningen en subsidies eisen aan evenementen om een gezond voedselaanbod te waarborgen, zoals bijvoorbeeld de [gemeente Amsterdam](#).
- Maak in je horecabeleid onderscheid tussen verschillende horeca categorieën, zoals in [Amsterdam](#). Laat dit onderdeel zijn van je omgevingsplan. Zo kun je sturen op welke categorieën horeca zich waar mogen vestigen. Dit moet wel op basis van ruimtelijke argumenten, zoals bijvoorbeeld in [Groningen](#).
- Ga aan de slag met gezonde en duurzame sport- en schoolkantines. Daag ondernemers en schoolbesturen uit om hiermee aan de slag te gaan. Eventueel met ondersteuning van [JOGG-Teamfit](#) of het [Voedingscentrum](#). Werk daarnaast aan een gezonde schoolomgeving via de [Gezonde School-aanpak](#) en voedseleducatie (met de [JLE-makelaars](#)).
- Vergeet niet zelf het goed voorbeeld te geven. Zorg in het bedrijfsrestaurant voor een gezond aanbod van lokale producten. Werk met de [aanbestedingscriteria voor gezonde, duurzame catering](#) voor catering van alle gemeentelijke instanties. Maak de gezonde keuze de makkelijke keuze door deze in het zicht te zetten en/of goedkoper te maken. En teken de ambitie [Gezonder Voedingsaanbod in gemeentehuizen en provinciehuizen](#).

Zet in op lokaal voedsel

- Maak het voor mensen mogelijk om voedsel uit eigen streek te kopen. Dat biedt niet alleen kansen voor lokale boeren en tuinders, maar geeft mensen ook meer kennis over hoe eten wordt geproduceerd.
- Met het opbouwen van een korte-keten-netwerk, zoals [Groene Streek Producten](#), creëer je voor de boeren een betere afname (garantie) en wordt het voor de consumenten makkelijker om lokaal voedsel te kopen.
- Bied boeren en tuinders uit de regio de ruimte op lokale weekmarkten (zoals in [Almere](#) en [Wageningen](#)).
- Ondersteun en stimuleer [voedselverbindingsplekken](#), zoals een buurttuin die bijdraagt aan vergroening, gezond aanbod, activering van bewoners, sociale cohesie en educatie.
- Breng in kaart waar stadslandbouw mogelijk is en maak duidelijk welke voorwaarden eraan verbonden zijn.
- Faciliteer plekken voor lokale verwerking, zoals [het Voedselstation](#) in Culemborg, en distributie zoals het voedseldistributieplatform [SharEaty](#) in Rotterdam.

Maak gebruik van de kracht van ondernemers

- Stimuleer duurzame voedselondernemers. Breng ze bij elkaar, inspireer ze om voedselverspilling tegen te gaan, om meer plantaardig en lokaal op het menu te zetten. Ondersteun ze in het verduurzamen en gezonder maken van hun onderneming, met hulp van organisaties als [Het Nieuwe Nassen](#) in Rotterdam of [StreekWaar](#) in Ede en Wageningen.
- Zet in op de totstandkoming van een inkoopcollectief van grote bedrijven die lokale boeren een afzetgarantie kunnen bieden, zoals de Provincie Utrecht doet in dit [convenant](#).

Werk aan een gezonde generatie

- Bied kinderen een [gezonde schoolmaaltijd](#) aan en breng leerlingen zo van jongs af aan gezonde eetgewoonten bij. [Zorg](#) dat deze maaltijd voldoet aan de Schijf van Vijf en combineer dit met voedsel educatie.
- Stimuleer natuureducatie en duurzaamheid op scholen door leerkrachten te ondersteunen bij het geven van levendige natuurlessen op natuur-educatie-locaties in het openbaar groen. Zoals in [Amsterdam](#), [Groningen](#) en [Utrecht](#).
- Laat kinderen via het onderwijs kennismaken met lokale voedselinitiatieven, zoals [moestuinen](#) of lokale voedselproducenten (zie [hier](#) het overzicht van educatieboeren).
- Vergroot de voedselvaardigheden van kinderen met voedsel- en kooklessen, zoals [Duurzame Masterchef](#), een kookwedstrijd voor middelbare scholieren.

Vergroot de sociale impact van voedsel

- Vraag voedselinitiatieven als aanschuiftafels en buurtcentra wat ze nodig hebben om een diverse groep mensen te voorzien van een gezonde maaltijd en ondersteun dit. Zie de [Participatie Keuken](#) uit Den Haag.
- Zorg ervoor dat burgers weten welke initiatieven er zijn en waar ze gebruik van kunnen maken.

Zet in op duurzame en gezonde landbouw

- Ga met boeren in de gemeente in gesprek om samen te onderzoeken hoe je kunt verduurzamen en hoe de gemeente daarbij kan ondersteunen. Zet in op een korte voedselketen. Kijk hoe je kan zorgen dat voedsel uit de regio zo veel mogelijk in de regio wordt geconsumeerd.
- Maak landbouw op eigen pachtgronden gezonder en duurzamer door het gebruik van kunstmest en chemische bestrijdingsmiddelen stapsgewijs te beperken of te verbieden. Werk daarbij samen met de boeren aan alternatieve, duurzame teeltmethoden. Zorg daarbij voor een aanpak die het verdienmodel van boeren ondersteunt en versterkt, zodat gezonde landbouw hand in hand gaat met economische zekerheid.
- Werk mee aan de subsidiëring van kruidenrijke graslanden en biodiverse bodembemesters. Zie de campagne [1001ha Kruidenrijk Grasland](#).
- Onderzoek de mogelijkheden binnen de Omgevingswet voor het instellen van spuitvrije zones, [zie ook deze handleiding](#).
- Ga ook in gesprek met de provincie om samen duurzaam landbouwbeleid te versterken en regionaal voedsel te stimuleren.

Ga thematisch aan de slag met eiwittransitie en voedselverspilling

- Geef zelf het goede voorbeeld: bied een meer plantaardig aanbod in het bedrijfsrestaurant.
- Houd eiwit-challenges op scholen, waarmee je scholieren bewust maakt van de impact van wat je eet op het klimaat en op de gezondheid. Denk bijvoorbeeld aan de [Schoolkantine Challenge](#), de [MBO Challenge Voedselverspilling](#) of de [Food Boost Challenge](#).
- Start een voorlichtingscampagne om duurzaam voedsel te stimuleren, zoals in [Rotterdam](#).
- Sluit je aan bij nationale campagnes zoals de ['Verspillingsvrije week'](#) of de ['Week zonder vlees en zuivel'](#).

Welkom in de gezonde stad

Kijk om je heen en je ziet ze overal: inspirerende initiatieven die voedsel centraal stellen. Ze geven perspectief en energie, versterken het buitengebied, maken het landschap aantrekkelijker, vergroten de biodiversiteit en brengen mensen samen die elkaar anders nooit zouden ontmoeten.

Benieuwd naar deze plekken? Of zie je ze volop in jouw gemeente? Neem dan een kijkje op [GoodFoodCity.nl](#) – het nieuwe online platform voor iedereen die vooruit wil in de voedseltransitie.

Een plek vol inspirerende verhalen, praktische tools en relevante onderzoeken. Deel je ervaringen, doe nieuwe ideeën op en werk mee aan de gezonde stad van morgen.

Cijfers

Het is hoog tijd om een goed gesprek te voeren over voedsel. En of het nu thuis is, op school, in restaurants en cafés, in de politiek of met je collega ambtenaar, deze feiten en cijfers kunnen hierbij helpen.

Overgewicht

- In 2023 had **16%** van de bevolking van 20 jaar of ouder obesitas. Dat is **drie keer zoveel** als begin jaren tachtig, toen **5%** obesitas had. Ook het voorkomen van ernstigere vormen van obesitas nam toe, van **1%** in 1981 naar **4%** in 2023.
- Ruim de helft van de volwassenen** in de Europese Unie (EU) had in 2019 overgewicht. Gemiddeld had **36%** matig overgewicht, en **17%** obesitas. (Bron: [CBS](#))

Een ongezond voedingspatroon:

- Draagt naar schatting met ruim **8%** bij aan de ziektelast in Nederland.
- Zorgt voor **€6 miljard** aan zorguitgaven.
- Jaarlijks gaan er **12.900 mensen** aan dood. (Bron: [CBS](#))

De totale kosten van overgewicht en obesitas bij volwassenen in Nederland zijn bijna **€11.500 per volwassene** met overgewicht/obesitas per jaar. Dit leidt tot een totale kostenpost voor Nederland van ruim **€79 miljard per jaar**.

(Bron: [Maastricht University](#))

(On)gezond voedselaanbod supermarkten/ horeca:

79% ..van de producten in de supermarkt staan niet in de Schijf van Vijf.

81% ..van de producten die gepromoot worden in supermarktfolders ..staan niet in de Schijf van Vijf.

82% ..van de promoties in de supermarkt staan niet in de Schijf van Vijf.

97% ..van de producten met kindermarketing staan niet in de Schijf van Vijf.

91% ..van de producten/maaltijden staan niet in de Schijf van Vijf.

88% ..van de producten/maaltijden op promotiematerialen staan niet in de Schijf van Vijf.

(Bron: [Poelman MP, et al. 2021. Monitoring van de mate van gezondheid van het aanbod en de promoties van supermarkten en out-of-home-ketens, in opdracht van VWS](#))

Voedselomgeving:

- Mensen maken ca. **200 voedselkeuzes** per dag, grotendeels onbewust. (Bron: [Mindless Eating - Brian Wansink, Jeffery Sobal, 2007](#))
- In arme buurten zijn **bijna twee keer zoveel** aanbieders van ongezond voedsel te vinden als in rijke buurten. (Bron: [Pointer](#))
- In 10 jaar tijd is het aantal fastfoodlocaties binnen **5 minuten** lopen van scholen met **40%** gestegen. (Bron: [Pointer](#))

Arbeidsparticipatie

- Als het lukt om het percentage mensen met overgewicht op het huidige niveau te houden, levert dat gemiddeld **0,2 extra gezonde levensjaren** per persoon op. Omgerekend betekent dat een maatschappelijke gezondheidswinst van ruim **2 miljard euro per jaar**. (Bron: [ESB Jochen Mierau](#))
- Ook de productiviteit profiteert. In het meest gunstige scenario stijgt de productiviteit met **0,8 miljard euro per jaar**, een toename van **0,24%** ten opzichte van de huidige situatie. (Bron: [ESB Jochen Mierau](#))

Kosten gezond eten

- Gemiddeld stegen de prijzen van voedingsmiddelen in de winkels tussen 2010 en 2020 met **18%**. Dat is iets meer dan de gemiddelde prijsstijging van alle goederen en diensten die de consument koopt (17 %). (Bron: [CBS](#))
- De prijzen van **gezondere voedingsmiddelen** zijn in tien jaar tijd met gemiddeld **21%** gestegen. De prijsstijging van ongezondere producten was met bijna **15%** minder groot. (Bron: [CBS](#))
- Het Nibud heeft berekend dat een gezin van ouders en twee kinderen **€ 20,45** nodig heeft om één dag gezonde voeding te eten. (Bron: [Huishoudelijke uitgaven - Nibud](#))

Ongezonde Reclame

- Voor elke euro die aan voorlichting over gezond eten wordt uitgegeven, wordt zo'n **2000 euro** besteed aan **reclame over ongezond eten**. (Bron: Vrijzinnig paternalisme; Dick Pels en Anna van Dijk [PS] 2e proef pag 106)
- Voedingsfabrikanten, retailers en de horeca besteedden tussen 2017 en 2021 jaarlijks gemiddeld tussen de **1,61 en 1,72 miljard euro** aan reclame voor eten en drinken. (Bron: [Onderzoek Panteia i.o.v. min VWS](#))
- Tussen de **75 en 80%** van deze marketinguitgaven zijn voor producten die **niet in de Schijf van Vijf staan**. (Bron: [Onderzoek Panteia i.o.v. min VWS](#))
- In de periode 2018 en 2023 is er voor **4,2 miljard euro** aan advertentieruimte gekocht voor **ongezonde voeding**. Dat is **6 tot 7 keer zoveel** als de **640 miljoen euro** die werd besteed aan reclame voor gezond voedsel. (Bron: [Pointer](#))

Ons voedselsysteem:

- Is wereldwijd goed voor: **26%** van de totale emissie van **broeikasgas (80% daarvan komt door veeteelt)**. (Bron: [Our world in data](#))
Gebruikt **70%** van het beschikbare verse **water**. (Bron: [WUR](#))
- Een warme maaltijd legt **tienduizenden kilometers** af voordat het op je bord belandt. (Bron: [Sustainable Foodprint](#))
- Een kilo rund heeft **70 keer** zoveel **CO2** uitgestoten dan een gemiddelde **kilogram groente** (varken 10 keer zo veel). (Bron: [Food: greenhouse gas emissions across the supply chain](#))

Dit is een uitgave van de City Deal Gezonde en duurzame voedselomgeving:

De City Deal Gezonde en duurzame voedselomgeving is een samenwerking tussen de gemeenten Almere, Amsterdam, Ede, Den Haag, Haarlem, 's-Hertogenbosch, Groningen, Leiden, Rotterdam, Utrecht, Venlo, Tilburg, Wageningen. Provincie Zuid-Holland, het Voedingscentrum, JOGG, de Ministeries van LNV, VWS, BZK en Platform 31.

De City deal partners hebben de gezamenlijk ambitie dat het voedselaanbod in 2030 overwegend gezond én duurzaam is, vooral in kwetsbare wijken, rond scholen en in openbare gebouwen.

www.citydealvoedsel.nl

Contact@citydealvoedsel.nl

Juni 2025